
Gedurfd boeren Stop met malen gebruik het water

Gooi het roer om in de landbouw in het hart van Fryslân, oppert ecooloog **Eddy Wymenga**. Zoals het nu gaat wordt het landschap saaier, zullen er planten en dieren verdwijnen en bovendien houdt het boeren op de huidige manier een keer op. Gedurfd alternatief: waar boeren decennia ijverden om het droger te maken, moet juist het water terug. We zouden weer

wereldfaam
kunnen
opbouwen

Interview: Wouter Smilde

Nederland, de naam zegt het al, is gesitueerd in een laaggelegen delta van de Rijn en de Maas, waar periodiek grote hoeveelheden rivierwater worden aangevoerd.

Zoals het lage deel van Nederland een delta is, zo vormt het Friese Lage Midden een vroegere overstromingsvlakte te midden van die delta. Gevormd in een ver verleden en ingeklemd tussen de 'hogere' zandgronden in het oosten en de hoger gelegen kwelderwallen langs de waddenkust in het noorden en westen. Naast neerslag werd water aange-

voerd door de beken en vanuit de IJssel.

Van oktober tot en met april, stroomde tot zo'n 100.000 hectare van dit land onder water. Boeren, vissers, biezensnijders en rietmaaiers probeerden in dit land van bûtlân en simmerpolders een bestaan op te bouwen.

Inmiddels heeft dit land dankzij technologisch vernuft een totaal ander karakter gekregen. Bedijking, drooglegging en bemaling vormden het 'nieuwe' land. Met deze totaalvorm van waterbeheer verwierf Nederland wereldfaam. Het heeft een kwalitatief hoogwaardige, industriële vorm van landbouw mogelijk gemaakt en welvaart met zich mee gebracht.

Dit groeimodel heeft echter zijn prijs en de grenzen ervan komen in beeld. Denk aan de hoge waterstanden van de laatste jaren en de grote moeite die het kost om water kwijt te raken bij piekbelasting op de boezem. Door de sterke bemaling van het Lage Midden zakt de (klei-) veengrond al decennia lang gemiddeld een centimeter per jaar door inklinking en mineralisatie.

Op lange termijn malen we ons zelf het moeras in, nog los van de klimaat-gedreven

zeespiegelstijging. Een nieuw gemaal bij Lauwersoog is een technologisch antwoord, maar lost dat probleem niet op en staat ver af van het duurzaam omgaan met bodem en water.

Dit vraagt om een visie die verder gaat dan één genera-

---

tie. We zouden ons er meer bewust van moeten zijn dat we in een overstromingsvlakte leven en dat ook benutten. Dat betekent dat we niet alles op alles zetten om het water zo snel mogelijk weg te maken, maar hier juist van moeten profiteren.

Zoet water is op wereldniveau een kostbare grondstof. In andere vloedvlaktes in de wereld wordt door mensen slim gebruik gemaakt van de omstandigheden. In onze visie moeten we daarom niet de omgeving steeds verder aanpassen aan hoe wij willen werken, maar moet juist ons gebruik en werken worden aangepast aan de omgeving waarin we leven. Dat is op langere termijn duurzaam en klimaatbestendig.

We moeten en kunnen niet van de vloer op de zolder springen, maar een oefening in denken kan geen kwaad. En de voorbeelden zijn niet zo ver weg. Stel nu dat we veel meer met dat water doen. Dé grote vraag is dan hoe het landgebruik er in de

verre toekomst uit moet zien en of daar een economische drager voor is.

Het antwoord op die vraag, in mijn toekomstbeeld, zijn 'wetterboeren'. We kunnen eenvoudigweg niet allemaal leven van recreatie en een

In het laagste deel van Fryslân zouden boeren harmonisch met het water kunnen omgaan, denkt ecooloog Eddy Wymenga. Niet boeren tegen, maar mét het water. Foto: Frans Andringa

---

Elders maken mensen slim gebruik van de omstandigheden

fraai landschap. Wetterboeren verbouwen en oogsten producten in water en in een waterrijke omgeving op een economisch verantwoorde basis en dat duurzaam, ecologisch verantwoord en klimaatbestendig is.

Is dat realistisch? Er zijn concrete aanknopingspunten en uitdagingen voor de toekomst. Kunnen de waterbuffels van It Fryske Gea straks Earnewâldster mozzarella leveren? In Nieuwehorne en Italië kijkt men daar niet raar van op.

Denk ook aan ecologisch verantwoorde visserij. In alle delta's in de wereld wordt op grote schaal zoetwatervis – hét vlees van de toekomst – gevangen, maar in de Friese boezem beperkt zich dat tot beknotte aalvisserij en sportvisserij. De productie van zoetwatervis kan oplopen tot 100 kilo per hectare. Daarin kan in de Friese boezem een grote slag worden gemaakt. Maak de overstap naar ecologisch verantwoorde visserij waarbij een hoogwaardig product op de markt kan worden gebracht dat voldoet aan de huidige hoge kwaliteitseisen (viswijzer). Friese beroepsvisserij kunnen voorlopers van wetterboeren zijn en daarmee aan een solide toekomst bouwen.

Een andere denkrichting betreft het gewas dat kan groeien in onderwaterweiden en/of op periodiek onderlopende gronden: grassen, zeggen, biezzen, riet en lisdodde. Rietmaaiers benutten die al, maar kunnen nog een slag maken waar het gaat om duurzaamheid en ecologisch

verantwoord werken.

We kunnen een stap verder gaan, zeker waar het om bio-brandstoffen gaat. Zijn biezzen en lisdodden daar voor aan te wenden? In Senegal wordt geëxperimenteerd met het 'carboniseren' van lisdodde. Een probleem bij veel helofyten is echter dat door de grote waterfractie het droge stofgehalte laag is waardoor veel massa nodig is. Dat maakt rendabel werken lastig.

Maar lisdodde heeft meer gebruiksmogelijkheden. In Amerika wordt momenteel gekeken of dit 'moeraskatoen' niet gebruikt kan worden voor isolatie of andere gebruiksdoeleinden. Deze toepassingsmogelijkheden zijn voor andere moerasplanten nog nauwelijks bestudeerd maar niet onmogelijk. Mattenbies had vroeger bijvoorbeeld een hoge gebruikswaarde. Het verschil met toen is dat voor de toekomst naar innovatieve en efficiënte oogst- en verwerkingsmethoden moet worden gezocht om een economische basis te creëren.

Een andere interessante denkrichting is de fosfaatlast die onze Friese boezem en onderwaterbodem draagt. In een tijdspanne van slechts enkele decennia (1970-2000) hebben we zoveel aan overbemesting gedaan dat ons hele watersysteem ecologisch is ontwricht. Fosfaat is een van de grote boosdoeners. Tegelijkertijd zijn de fosfaatbronnen op deze wereld eindig en verwacht men een tekort aan deze grondstof op langere termijn. Kunnen we de fosfaat terugwinnen uit bagger of plantaardige producten uit het Lage Midden? Ligt hier

---

een link naar de baggerproblematiek van vandaag de dag?

Met het technologisch hoogwaardige waterinstituut Wetsus en andere waterkennis ambities in Leeuwarden hebben we in Fryslân een toekomstig klimaat bij uitstek om deze mogelijkheden te onderzoeken en rendabel te maken. Op die manier kunnen we als Nederlanders wederom wereldfaam opbouwen. En waarom zou het Lage Midden daar niet een proeftuin voor kunnen zijn?

'Wetterboeren', zegt Eddy Wymenga. En hij kijkt er zichtbaar tevreden bij. „Mooie term, vind je niet? Vervat alles in één woord.” Op zijn computer start hij een powerpointpresentatie met plaatjes van landbouwvelden, die een muisklik later vol water staan.

Vijftwintig jaar lang is Wymenga al beroepsmatig bezig met de Lege Midden, het waterrijke gebied in het hart van Fryslân. Bedrijven en overheden betalen hem en zijn compagnon Wibe Altenburg om nieuwe plannen voor gebieden te maken of in kaart te brengen wat de gevolgen zijn voor de natuur als je bijvoorbeeld een weg door een weiland legt.

Soms zijn die gevolgen slecht, maar wordt er toch gebouwd. Af en toe jeukt dat bij Wymenga. „Kan het niet anders”, is hij zich gaan afvragen: vooruitgang die samengaat met landschap. Economie die niet in conflict is met natuur. Al zijn denkwerk daarover mondt uit in die term waterboeren.

De horizon van Fryslân is er in korte tijd veel rommeliger gaan uitzien, vindt de ecooloog. „Grote, maar ook kleinere bouwprojecten zijn schadelijk. Lege ruimte is snel opgevuld.” Verjaagd door de bouwwerken en de landbouwmachines, verdwijnen steeds meer vogels. „Van sommige soorten wisten we: dit seizoen is de laatste keer dat we ze zien broeden.” Ook andere dieren en planten zijn weg. „Vroeger zag je meer verschillen tussen gebieden. Nu wordt alles meer hetzelfde. Nivellering is achteruitgang.”

Wymenga ziet ook bedreigingen voor de bewoners van de Lege Midden. Bodemdaling, om te beginnen. „Door bemaling, mineralisatie en oxidatie daalt het veenpakket met een centimeter per jaar. Dat merk je niet direct, maar op lange termijn wordt het een kuil. Je moet meer malen om het droog te houden. En dan nog is het de vraag of boeren er uit de voeten kunnen met zware apparaten.”

Op nog langere termijn is dat een economische bedreiging, stelt Wymenga. „Je ziet nu al

dat boeren zich langzaam terugtrekken uit de laagst gelegen stukken van de Lege Midden. De manier waarop we produceren is niet houdbaar op den duur. Het landschap wordt er zo sterk voor bemalen, dat je binnen twee of drie generaties de grond verbruikt. Wil je de landbouwers een goed perspectief bieden, dan moet je anders met het gebied omgaan.”

Afrika

Wymenga heeft een benijdenswaardig ruim kantoor in de klassieke villa Eldorado aan de toegangsweg van Feanwâlden. Toch is de ecooloog niet vaak achter zijn bureau te vinden. *Living on the edge* is net uit, een boek over trekvogels in de Sahel. Wymenga schreef er aan mee, en is op pad voor de nodige pr.

Verder brengt zijn advieswerk hem naar de uithoeken van de wereld. Dat maakt contact krijgen niet eenvoudig. „Ben de komende twee weken in Afrika”, mailt hij. „Maar bel daarna maar weer.” Het was in die technologisch minder ontwikkelde gebieden van de wereld dat Wymenga steeds verbaasder raakte over de manier waarop er in Fryslân met de Lege Midden wordt omgegaan. „Geografisch gezien is het een delta, die geregeld overloopt met water. Maar we gaan er dankzij de techniek tegennatuurlijk mee op. We pompen het water weg met machinale kracht.” Senegal, ook vol deltagebieden, doet dat anders. „Daar wordt juist geproduceerd rond het water. Er wordt bijvoorbeeld gestudeerd op een manier om de lisdodde – de 'stjonsigaren' - te oogsten als alternatief voor houtskool. Mensen koken hun eten daar op.”

In andere gebieden zijn nota bene bestaande dijken weggehaald en delen van vloedvlaktes hersteld. Scholen met vissen trekken er sindsdien weer langs en vormen een inkomstenbron voor de lokale gemeenschap. „En de trekvogels leven er rustig naast.”

„Het illustreert dat je vernuftig kunt omgaan met de natuurlijke omstandigheden. Dat prikkelt. Is er niet een manier waarop ook wij niet meer tegen de natuur ingaan, maar juist profiteren van de waterrijkdom? Alleen zo'n manier van produceren is echt duurzaam.”

Laat op sommige plekken het water terug lopen, stelt Wymenga voor. Vissers kunnen daarvan hun boterham verdienen. Hier kan de lisdodde wellicht geoogst worden als katoenvervanger. En met waterbuffels kan mozzarella worden geproduceerd (zie tekst.) „En wat dacht je van het water zelf? Zoet water wordt in de toekomst zeer kostbaar. Wij hebben het.”

Heit

Wymenga's vader had een boerderij met 42 koeien. Het was 'heit' die op hem de liefde overbracht voor de natuur, lang voor hij onderzoeker werd. Daar komt het begrip vandaan dat Wymenga heeft voor de positie van boeren.

„Landbouwers worden door de samenleving gedwongen grootschalig en efficiënt te werken. Mijn vader boerde volgens de inzichten van de toenmalige landbouwvoorlichting.” Je kunt daarom niet zomaar stellen dat landbouwers het roer moeten omgooien, zegt Wymenga. „Je mag dat pas vragen, als je boeren ook de mogelijkheid biedt om geld te verdienen.” Begin met proefboerderijen, betaald uit belastinggeld, bepleit hij. „Zulke voorlopers zijn nodig om te kijken wat voor soort producten je op grotere schaal

zou kunnen oogsten en verkopen.”

„Als dat ergens kan, dan hier. We hebben waterinstituut Wetsus. Bovendien is er bij de provincie de wil om over dit soort dingen na te denken. En we hebben landbouwers met moderne bedrijven. Gebruik Fryslân als proeftuin. Dan kun je een groot verschil maken voor de Lege Midden. Binnen één of twee generaties al.”

Eddy Wymenga vormt sinds 1988 een tweemanschap met ecooloog Wibe Altenburg. Immiddels hebben ze zo'n 45 specialisten aan het werk.

Foto: Frans Andringa

Feiten

- It Lege Midden is het laaggelegen ('leech') gebied in het midden van Fryslân en vormt een natuurlijke delta. Zonder dijken zou het water er naar schatting wel twee meter hoog staan.
- Boeren zijn over het algemeen slecht te spreken over het idee water beperkt terug te laten lopen, of zelfs maar het peil te verhogen. Als er meer water staat, heeft de bodem niet genoeg draagkracht voor landbouwvoertuigen en kuddes koeien. Het boeren wordt duurder, en het gras beschadigt, waarschuwt LTO Noord.
- De stand van weidevogels loopt al jaren terug. Volgens Sovon Vogelonderzoek is bijvoorbeeld het aantal Kievieten (lijpen) sinds de jaren tachtig met veertig procent afgenomen, naar een aantal tussen de 150.000 en 225.000. Volgens boeren wordt de oorzaak trouwens onterecht alleen bij hen gezocht. Ook de natuur zelf kan schadelijk zijn, als vossen, kraaien en eksters onbelemmerd nestjes leegroven.
- Schaalvergroting in de landbouw gaat nog steeds door. Terwijl het totale areaal aan cultuurgrond groter is geworden (229.00 hectare dertig jaar geleden 238.000 nu) halveerde het aantal boerenbedrijven.

